

СВАТАННЯ “ПО-ЛЬВІВСЬКИ” У XVII СТОЛІТТІ

Сімейне право середньовічного та ранньомодерного періоду достатньо добре розроблене та вивчене ще в другій половині XIX–XX ст.¹. Проте більшість залучених матеріалів стосуються привілейованого шляхетського стану, а про міщан та селян джерельних свідчень порівняно мало. Публікований рідкісний документ зі львівських расецьких книг частково допоможе розкрити правові обставини сімейно-побутових взаємин у міщанському середовищі Львова другої половини XVII ст. Переважно на сторінки міських чи консисторських книг потрапляли справи про розлучення подружжя, тобто про завершальний етап його існування, а в цьому випадку зафіксовано механізм створення подружжя. Винятковість цього випадку також і в тому, що в документі оприлюднено такі правові колізії, які дуже рідко фіксувалися на письмі, а існували й модифіковувалися у вигляді усного звичаєвого права.

Головний “герой” документа, Василь Роздольський, очевидно, не так давно прибув до Львова, вдосконалюючись як кравець-підмайстер у ремеслі півроку або й більше. Коли ж він розпочав процедуру вступу до цеху, прийнявши у 1678 р. міське право², то з’ясувалося, що статут кравців вимагав від вступаючого до цеху одружен-

¹ *Левицкий О. И.* О семейных отношениях в Юго-Западной Руси в XVI–XVII вв. // Русская старина. – М., 1880. – № 11. – С. 549–574; [*Сіцинський Ю.*] *Е. С.* Семейная жизнь в Подолии в первой половине прошлого [XVIII] века // Киевская старина. – К., 1891. – № 4. – С. 56–67; *Доманицький В.* Цивільний шлюб і шлюбна розлука на Україні // Нова громада. – К., 1906. – № 5. – С. 64–78; *Владимирский-Буданов В.* Черты семейного быта Западной России // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. – К., 1890. – Кн. 4. – С. 42–100; *Левицкий О. И.* Обычные формы заключения браков в южной Руси в XVI–XVII вв. // Киевская старина. – К., 1900. – № 1. – С. 1–15; *його ж.* Черты семейного быта в Юго-Западной Руси в XVI–XVII вв. – К., 1909; *його ж.* Невінчані шлюби на Україні в XVI–XVII ст. // Записки Українського наукового товариства в Києві. – К., 1909. – Т. 3. – С. 98–108; *Sochaniewicz K.* Rozwody na Rusi Halickiej w XV i XVI wieku [= Pamiętnik Historyczno-Prawny. – Т. VII]. – Lwów, 1929. – Z. 3; *Bardach J.* Świecki charakter zwyczajowego prawa małżeńskiego ludności ruskiej wielkiego księstwa Litewskiego: X–XVII wiek // Czasopismo prawno-historyczne. – Warszawa, 1963. – Т. 15. – № 1. – С. 85–150; *Frick D.* Separation, Divorce, Bigamy: Stories of Breakdown of Marriage in Seventeenth-Century Vilnius // Litauen und Ruthenien. Studien zu einer transkulturellen Kommunikationsregion (15–18. Jahrhundert) / Lithuania and Ruthenia. Studies of a Transcultural Communication Zone (15th–18th Centuries) / Ed. by Stefan Rohdewald, David Frick, Stefan Wiederkehr (Forschungen zur osteuropäischen Geschichte, Bd. 71). – Wiesbaden, 2007. – S. 111–136; та ін.

² *Album civium Leopoliensis. Rejesty przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie. 1388–1783* / Wydał Andrzej Janeczek. – Poznań; Warszawa, 1995. – Т. 1. – S. 319. – № 4020.

ня. В іншому випадку він мав би “давати кожного року одну бочку пива так довго, поки не одружиться”³. Така правова перешкода могла пришвидшити пошук ним нареченої. Найкращим варіантом для Роздольського було одруження в цеху, тобто з дочкою майстра чи вдовою, але таким шансом він не скористався чи не було відповідної шлюбної пропозиції. Оскільки він був нельвів’янином, можливо, вихідцем з міста Розділ (розташованого неподалік Миколаєва та Жидачева), то й вдався до послуг свахи, яку йому могли знайти сусіди й знайомі в цеху. Очевидно, у великому міському центрі такі послуги свахи були звичні, адже недавньому прибульцеві у незнайомому сусідському оточенні важко було знайти пару.

Інша сторона судового процесу також користувалася послугами свахи. Дрібний крамар Миколай Шостак шукав нареченого для своєї племінниці. Обидві шлюбні сторони були рівнею за майновим та суспільним становищем. Хоча прізвища Шостака ми не знаходимо у реєстрах повноправних громадян міста, які користувалися повними правами та пільгами магдебурзького права, проте він міг бути повноправним мешканцем старостинської юридикі, про що непрямо свідчить згаданий в документі намір спорудити будинок на землях монастиря св. Онуфрія. Він був досить заможним, обіцяючи Роздольському у посаг за свою племінницю значні матеріальні цінності, готівкові гроші та володіння нерухомим майном на паритетних засадах. Не згадана на ім’я його племінниця могла бути його єдиною спадкоємицею, окрім дружини, адже Шостак обіцяв Роздольському фактично поділити майно та в майбутньому спорудити будинок на монастирських землях.

Невиконання угоди про заручини могла спричинити раптова смерть Миколая Шостака перед весіллям, адже посаг та віно передавалися та записувалися власне по весіллі⁴, а його жінка не схотіла віддавати обіцяний чоловіком посаг племінниці⁵. На жаль для істориків, справа не мала продовження, ймовірно, сторони зуміли знайти порозуміння у конфліктній майновій суперечці.

ДОКУМЕНТ

1678 р., листопада 14, Львів. – Свідчення двох свідків-свах у інтересах львівського кравця Василя Роздольського щодо несплати посагу його дружини, що обіцяв справити перед одруженням її дядько Миколай Шостак

Testes ex parte Basilii Rozdolski

Coram officio proconsulari Leopoliensi actisque consularibus Leopoliensibus comparens personaliter honestus Basilius Rozdolski sartor, civis Leopoliensis, statuit

³ Економічні привілеї міста Львова XV–XVIII ст.: Привілеї та статuti ремісничих цехів і купецьких корпорацій / Упор. М. Капраль. – Львів, 2007. – С. 374.

⁴ *Dąbkowski P.* Prawo prywatne polskie. – Lwów, 1910. – Т. 1. – С. 352–353.

⁵ Подібна конфліктна ситуація з невиконанням умов про посаг з боку родини нареченої склалася століттям раніше у місті Гродно. У 1555 р. у Гродні бідна бояриня Ждана Сеньківна Омеляновна скаржилася на свого чоловіка, який її покинув через відсутність приданого з її боку. Справа полягала в тому, що видавав її заміж брат, котрий не виділив з батьківського майна для неї приданого (за правом передбачалося виділити четверту частину). На час подання скарги він помер, а братова відмовилася виділяти належне придане сестрі чоловіка. У результаті вироку суду заявниця отримала своє придане в такому досить кумедному вигляді: “сукню колтришавую, корову, четьре овцы, две свиньи и двое гусей” (*Владимирский-Буданов В.* Черты семейного быта Западной России // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. – К., 1890. – Кн. 4. – С. 61).

eisdem officio testes infra de nominibus et cognominibus specificatos, petens eosdem ratione infrascriptorum diligenter per officium praesens requiri et examinari.

Quiquidem testes cum per officium proconsulare examinarentur talem deposuerunt. Ac in primis honesta Barbara Reykowska recognovit. Mikołaj Szostak po [sic] śmierci swoiey prosił mnie, abym naraiła siestrzenicy iego, teraznieyszey zony Bazylego Rozdolskiego, przystoynego, ktora przy tymze Szostaku panną zostawała. Ia tedy tego Rozdolskiego krawca, na on czas młodziana, naraiła y pokazałam mu go. Obiecał mu przez mnie dwanascie połsetkow płotna za tążę siestrzenicą, siedm łyzek srebrnych, pas srebrny, sto złotych pieniędzy, cech przeprawic y dom gosciny kupic y gospodarstwem się wszystkim w poł z nim dzielic, mowiąc, ze ia domek sobie przy manastyrzu kiędy postawie. Ia tez to opowiadała temuz Bazylemu y wszystko to, co Szostak obiecał, temuz Bazylemu imieniem tegoz Szostaka obiecałam, bo go swatała za tą teraznieyszą małżankę [sic] iego.

Theodora Eliaszowa Kamieniecka recognovit. Ten Bazyli Rozdolski, młodzianem będąc, prosił mnie, abym mu pannę naraiła. Iam mu tę teraznieyszą zone iego, a siestrzenice Szostakową naraiła y temuz panu Szostakowi onego zaleciłam. Przy tym była y Reykowska, ktora przedemną zeznała, przy budce y bramie stalismy u tegoz Szostaka, ktorego gdysmy pytali, co by tez obiecał za tą swoią siestrzenicą, obiecał łyzek srebrnych siedm, pas srebrny, złotych sto, dwanascie połsetkow płotna, parę sukien bratnich, gosciny dom kupic y wszystkim gospodarstwem się z nim podzielić [sic]. Com ia temu Bazylemu powiedziała, y tak siestrzenice iego wziął u stan małzenski.

Quae quidem sua testimonia suprafati testes juramentis per erectionem binorum versus sydera caeli manis dextrae digitarum praestitis comprobaverunt.

Центральний державний історичний архів у м. Львові. – Ф. 52. – Спр. 83. – С. 1435–1437. Рукопис.

П Е Р Е К Л А Д

Свідки з боку Василя Роздольського

Перед урядом львівського бурмістра та львівськими раецькими актами став особисто чесний Василь Роздольський, львівський міщанин, представивши цьому уряду свідків, нижчезгаданих за своїми іменами та прізвищами, просячи щодо нижчезазначених (питань) перед даним урядом докладно розпитати та екзаменувати.

Ці свідки, що були перед урядом бурмістра розпитувані, таке освідчили. Найперше, чесна Барбара Рейковська визнала. Миколай Шостак перед своєю смертю просив мене, щоб порадила достойного (жениха) для дочки його сестри, а теперішньої жінки Василя Роздольського, що при ньому жила панною. Тоді я того кравця Роздольського, на той час неодруженого, порадила та показала його. (Шостак) обіцяв йому через мене за цю племінницю 12 півсотків полотна*, сім срібних ложок, срібний пас, 100 (польських) злотих готівкою; допомогти вступити у цех, купити гостинний дім та у всьому по господарстві порівно з ним ділитися; говорив, що й будинок собі колись при монастирі** поставить. Я також це переповіла тому Василеві, що Шостак обіцяв, і все це обіцяла тому Василеві від імені того Шостака, бо сватала його за теперішню його жінку.

* Півсоток полотна – нестала міра у ткацькому виробництві, що залежала від товщини матеріалу; так, півсоток тонкого льняного полотна містив 8 штук, а штука – 12 ліктів полотна (*Linde S.B. Słownik języka polskiego. – Warszawa, 1811. – Т. 2. – Cz. 2. – S. 886*).

** Йдеться про монастир св. Онуфрія, що знаходився на старостинській юридиці міста Львова.

Теодора Ілляшова Каменецька визнала. Той Василь Роздольський, будучи неodrужений, просив мене, щоб порадила йому панну. Я йому порадила його теперішню жінку, племінницю Шостака, і також його рекомендувала пану Шостаку. При цьому була й Рейковська, що переді мною давала свідчення. Ми стали біля будки та брами* у того Шостака, і коли ми його запитали, що він обіцяв би за свою племінницю, то він обіцяв сім срібних ложок, срібний пас, 100 (польських) злотих, 12 півсотків полотна, кілька одєжин брата, купити гостинний дім та ділитися з ним усім господарством, що я й переповіла тому Василеві. Й так він узяв у подружній стан його племінницю.

Ці всі свідчення вищезгадані свідки підтвердили складанням присяги, піднявши два пальці правої руки до неба.

Мирон Капраль (Львів)

* Очевидно, розмова відбулася біля Краківської брами, де Миколай Шостак тримав будку чи ятку для продажу товарів.

ДОКУМЕНТ 1796 РОКУ ПРО ВИГОТОВЛЕННЯ ПЕЧАТОК У БРАЦЛАВСЬКОМУ НАМІСНИЦТВІ*

До маловивчених проблем української сфрагістики належить дослідження питання осіб-майстрів (граверів, золотарів), що займалися виготовленням печаток, та власне сам процес замовлення та виконання печаток.

У Державному архіві Вінницької області, у фонді Липовецького повітового суду зберігається цікавий документ, який проливає світло на питання виготовлення печаткових матриць для адміністративних установ Брацлавського намісництва – регіону, що у 1793 р. був окупований Російською імперією¹. Йдеться про указ із Брацлавського намісницького правління Липовецькому повітовому суду щодо замовлення виготовлення печаток для *присутственных мест* регіону.

Отже, документ дає нам можливість дізнатись про вартість виготовлення печаткових матриць того часу (від 5 до 10 російських руб.), матеріал, з якого вони виготовлялись (матриці сталеві та мідні із ручками червоного, чорного, пальмового та простого дерева).

Також довідуємось про обмежене на Брацлавщині коло золотарів (відтак останні тримали відповідну ціну: “к уступке цены менее не соглашается”), про механізм замовлення та фінансування виготовлення печаток державних органів влади на місцях. Фінансовим розпорядником була Брацлавська казенна палата, котра мала наказати “кому надлежит”, аби інституції, яким виготовлялись печатки, надіслали кошти за виготовлення їхніх печаток у Брацлавське намісницьке правління.

Важливою, непроминальною деталлю є присутність у документі української літери “ѣ”², що кидає світло на національний склад писарів судових канцелярій та традиції українського письма Східного Поділля кінця XVIII ст.

Документ публікується мовою оригіналу.

* За вихідні дані документа висловлюю подяку заступникові директора Державного архіву Вінницької області канд. іст. наук О. С. Петренку.

¹ Про особливості перших літ окупації Росією Брацлавщини 1793–1797 рр. див.: *Петренко О.* Брацлавське намісництво. – Вінниця, 2001. – 328 с.

² Детальніше див.: *Дзира Я.* Історія прадідівської літери “ѣ” // *Український історик.* – 1990. – Ч. 1–4. – С. 75.